

אפיוני גננת המנהלת גן ירוק: זהות מקצועית

תקציר

מחקר איכותני זה עוסק בבדיקת אפיוני גננות המנהלות גנים ירוקים. מטרת המחקר היא לבדוק את הזהות המקצועית של שלוש גננות המנהלות גנים ירוקים בחינוך הממלכתי דתי.

נמצא שבתמונת האפיון המקצועי של שלוש הגננות, ניתן ביטוי בעל משמעות לשני מדדים עיקריים: קשר של הגננת עם צוות הגן וההורים, וחינוך לקיימות - למידה סביבתית כאורח חיים.

מסקנות המחקר מראות שגננות מנהלות גן ירוק מתאפיינות כדמויות הרואות בחינוך לקיימות אמצעי לטיפול ערכים חברתיים בהווה ודאגה לדורות הבאים. ביכולתן לקדם מעורבות של הצוות החינוכי וההורים בחיי הגן ולקדם קשרים עם הקהילה מתוך תפיסתן החינוכית הירוקה. גננות המנהלות גן ירוק מתאפיינות ביכולת לפעול בשיתוף פעולה עם בעלי עניין אחרים.

מחקר זה יכול לסייע לגננות בגיבוש גישתן המקצועית כגננות בגן ירוק ומחנכות לחינוך סביבתי בעידן זה. כמו כן המחקר יכול לסייע לגורמי עניין אחרים בהפעלת שיקולי דעת בבחירת גננות בעלות אפיונים מותאמים להובלת מסגרות חינוך ירוקות.

מילות מפתח:

גננת; גן ירוק; קיימות; קהילה; למידה חוץ-גנית; תפיסה חינוכית.

מבוא

מטרת מחקר זה היא לבדוק מהם האפיונים המקצועיים של גננות המנהלות גנים ירוקים, במחקר נבדקה הזהות המקצועית של שלוש גננות המנהלות גנים ירוקים.

החוקרות הן מרצות במכללה אקדמית לחינוך ועוסקות בתחום הפדגוגי, המדעי והדידקטי. הן מלוות את הסטודנטיות בתהליכי ההכשרה המייחדים את התפיסה הדידקטית של הגננות המאמנות בגנים ובכללן גם מנהלות גן ירוק. מנהלות הגנים הנחקרות עובדות בגנים ירוקים השייכים לחינוך הממלכתי דתי. החוקרות ביקשו לבדוק מהם האפיונים של גננות המנהלות גנים ירוקים.

הסביבה והקיימות הן נושא מרכזי בעשייה החינוכית בגני ילדים שהוסמכו להיות גנים ירוקים. גן ירוק שם את נושא הסביבה והקיימות כנדבך חשוב בחינוך ילדי הגן לאזרחות משפיעה שתורמת לשיפור אקלים גן מיטבי. נוסף על כך גן ירוק רותם ומגייס את הקהילה לפעילויות מתמשכות ביישוב ומתוך כך תורם להעלאת המודעות הסביבתית ולשינוי באורח החיים.

הגננות, מנהלות הגנים הירוקים, רואות עצמן שליחות לצורך חינוך הילדים בגיל הרך. ילדים שגילם נע בין שלוש לשש שנים מבססים בשלב זה של חייהם את יסודות החינוך והערכים התרבותיים והסביבתיים. מטרת הגננות להטמיע חינוך סביבתי ולהשפיע על אוכלוסיית הגן והקהילה לצורך שימור בר־קיימה. מחקר זה יכול לסייע לגננות בגיבוש גישתן המקצועית כגננות בגן ירוק ומחנכות לחינוך סביבתי בעידן זה. כמו כן המחקר יכול לסייע לגורמי עניין שונים בהפעלת שיקולי דעת בבחירת גננות בעלות אפיונים מותאמים לניהול מסגרות חינוך ירוקות.

המאמר הנוכחי עוסק בנושאים האלה: תפקידה של גננת מנהלת גן ירוק, חינוך לקיימות וחינוך סביבתי, תוכניות לימודים של משרד החינוך וחינוך ירוק במבט קהילתי.

סקירת ספרות

החברה שאנו חיים בה מכירה בעובדה שאנו נמצאים במשבר סביבתי כלל־עולמי. המשבר הסביבתי הפוקד אותנו מחייב בחינה מחודשת ושונה של משאבי הטבע גם בהיבט החינוכי. חינוך סביבתי קיים בישראל בדרכים אחרות כבר מראשיתו של החינוך העברי בארץ בסוף המאה התשע עשרה. חינוך זה נקרא בשמות מגוונים, כמו "חינוך לטבע", "חינוך לאהבת הארץ" או "לימודי טבע ומולדת". בשנות השבעים של המאה העשרים הופיע החינוך הסביבתי במתכונתו המודרנית והדגיש את מעורבותו והשפעתו של האדם על הסביבה ומכאן את הצורך לחנך לשמירה על הסביבה (טל ואחרים, 2009).

מענה חינוכי למשבר הסביבתי

בשנת 2009 גובשה תוכנית שנקראת "תוכנית השרים" כדי לקדם ולהטמיע במערכות החינוך את החינוך לקיימות ולפיתוח בר־קיימה (פרנס ואחרים, 2011). יוזמה זו חייבה שיתוף פעולה של צוותים חינוכיים של המשרד להגנת הסביבה ומשרד החינוך בהנהגת מנהל מדע וטכנולוגיה (החלטת ממשלה מס' 7501 מתאריך 2009/12/13 בנושא ממשלה ירוקה). תהליכי יישום החינוך לקיימות על פי תוכנית זו החלו מגיל הגן ובמהלך כל שנות הלימוד בבית הספר (המשרד להגנת הסביבה, 2021). בשנת 2010 דנה ועדת החינוך בכנסת ישראל ביישום החינוך הסביבתי במערכת החינוך הפורמלית ובפעולות שנוקטים שני משרדי הממשלה המעורבים ביותר בנושא - משרד החינוך והמשרד להגנת הסביבה (וורגן, 2010).

החינוך הסביבתי מאופיין בשיתוף פעולה בין המערכת הפורמלית הכוללת מערכות חינוך לסוגיהן למקומות חיצוניים כמו המשרד להגנת הסביבה, העיריות והמועצות. המטרה המשותפת היא להטמיע עקרונות פיתוח בר־קיימה במערכות החינוך. הנחת היסוד של החינוך הסביבתי, החינוך לקיימות, נשענת על המשמעות של חינוך בהווה לצורך הטמעת התפיסה החינוכית־סביבתית לדורות הבאים. השימוש המושכל בידע חדש וההבנה של חשיבות הרעיון של שימור בר־קיימה בימינו, ישפיע ויעצב את ההתנהגות האנושית לדורותיה, וכמו כן יאפשר לשפר את איכות החיים היום ובעתיד (Duvall & Zint, 2007). תפיסה חינוכית זו מבקשת לפתח תחושה של מקום (a place of sense) כך שתבוא לידי ביטוי בזהות האישית, בחיבור לקהילה ובקשר למרחב ולסביבה

הקרובה. בשנת 2014 פרסם משרד החינוך על רקע יוזמות חינוכיות ורפורמה מסמך מדיניות "אבני דרך ללמידה משמעותית" (משרד החינוך, 2014). מסמך זה מציג שינוי בשיטות ההוראה והלמידה כדי לפתח מיומנויות חשיבה. חשוב שהחינוך הסביבתי יהיה בעל משמעות ויתקיים בסביבה ולמען הסביבה, בדרך חווייתית הנשענת על המשאבים המגוונים בקהילה ובסביבה. כדי ליישם זאת יש להביא לידי שינוי תרבותי שדורש למידה לכל החיים (life learning long) בקרב ילדים ומבוגרים כאחד (כהנוביץ', 2015).

גננת המנהלת גן ירוק

גן ילדים הוא המוסד החינוכי הראשון במערכת החינוך הממסדית ומנהלים אותו מנהלי גן שמקדמים תהליך חינוכי שילך ויתפתח בכל שנות לימודיו של הילד במערכת החינוך. מנהלת הגן היא הגננת הנמצאת בגן ברוב ימות השבוע ומתכללת את העשייה החינוכית בגן, והיא בעלת זהות מקצועית. פישמן (2018) מציג במאמרו את הגדרתם של רודג'רס וסקוט (Rodgers & Scott, 2008) לזהות מקצועית כבחירה מקצועית של הפרט לעמדתו באשר למקצוע שבחר, להפעלת תהליכי קבלת החלטות מקצועיות ותחושת השייכות למקצוע ואף לאופן שהחברה רואה את המקצוע.

לאחר התוויית האגף לחינוך קדם-יסודי משנת 2007, החלו להיראות גנים שהנושא המרכזי שלהם הוא סביבה וקיימות. משרד החינוך והמשרד להגנת הסביבה חברו לבניית תוכנית לימודית בעבור המוסדות החינוכיים המעוניינים בכך. מוסדות אלה הוכרו מוסדות "ירוקים". במהלך תקופת ההכרה קיבלו מנהלות הגן הכשרה והתמקצעו בתחום הקיימות (פרנס ואחרים, 2011). גנים ירוקים מחויבים לקדם קשרי קהילה מגוונים כדי להעלות את המודעות הסביבתית ולהשפיע השפעה חיובית על אורח חיים ירוק בגן ובקהילה. גננות מנהלות גן מחויבות לעבוד לפי מתווה תוכנית הלימודים לגני הילדים (ספקטור-לוי ואחרים, 2013). המתווה משמש שלד שכל גננת יוצקת בו את התוכנית המותאמת לגן שלה. בגן שהגננת הוסמכה בו לנהל גן ירוק, המטרה שלה היא להביא לידי מימוש את החינוך הסביבתי ואת החינוך לקיימות בהתאמה לצורכי הגן, הילדים והקהילה שהגן נתון בה. לכן בתוכנית הלימודים של מנהלת הגן יבואו לידי ביטוי כמה מוקדים מהותיים: קידום ערכים של מתן כבוד לזולת, לטבע ולסביבה שאנו חיים בה; זיקה למקום ורצון לשמר, לשנות ולהשפיע על הסביבה; שיפור איכות החיים והאקלים החינוכי בגן; פיתוח מרחבים מגוונים במבנה הגן ובחצר שמאפשרים אורח חיים מקיים; משחק ויצירה בחומרים טבעיים ובחומרים בשימוש חוזר; ושיתוף הורים וקהילה כדי לפתח מודעות ושינוי התנהגותי בתחומי הסביבה אצל המשפחות והקהילה, בשיתוף ילדי הגן.

משנת 2007 ועד 2021 הוסמכו יותר מ-4600 גנים ירוקים (המשרד להגנת הסביבה, 2021). מחקר זה עוסק בבדיקת אפיוני הגננת, מנהלת גן ירוק. הגננת כמנהלת גן פועלת בשיתוף עם צוות חינוכי רחב שכולל את סייעות הגן, את הסטודנטיות ואת הפיקוח על הגן. היא עוסקת גם בניהול המוסד וגם בתחום החינוכי. תפיסתה החינוכית תבוא לידי ביטוי בארגון סביבה חינוכית ונמצאת בהלימה למדיניות משרד החינוך. האגף לחינוך קדם-יסודי מתרגם גישה זו לגיל הרך בהתאמה לילדים בקבוצת הגן וה"אני מאמין" החינוכי של הגננת. הגננת כותבת את תוכנית הלימודים ולכן היא משקפת את הגישה החינוכית שלה (סברדלוב ואחרים, 2010).

גננת המקדמת חינוך סביבתי וקיימות

בגנים ירוקים הנדברך הבולט והחשוב בגן הוא נושא הסביבה והקיימות. כדי שהגננת תצליח ליישם את תוכנית הלימודים שהיא תכננה, עליה לרתום עוד שותפים שיעזרו לקדם את המטרות המרכזיות שתוכנית הלימודים מושתתת עליהן.

גננת היא מנהלת גן. פסיכולוגים וסוציולוגים חקרו וזיהו תכונות כלליות המאפיינות מנהלים בעבודתם. לדעתם, מנהל צריך חמש תכונות עיקריות: מסוגלות ללמידה, כושר קבלת החלטות, אמפתיה ויכולת הקשבה, יציבות רגשית ומודעות עצמית:

א. מסוגלות ללמידה – הגננת מוכשרת לתפקידה במכללות לחינוך וכיום היא חייבת בתואר אקדמי. הגננת רוכשת ידע בניהול צוות ובתקשורת עם ההורים, נוסף על הידע הפדגוגי. במהלך שנות עבודתה היא מקבלת ליווי והדרכה מהמפקחת וממדריכות מקצועיות. היא ממשיכה להשתלם וללמוד בכל שנות עבודתה כמתבקש מכל פרופסיה.

ב. כושר קבלת החלטות – על הגגנת לקבל החלטות כמנהלת המוסד החינוכי. החלטות על תכנון העבודה והתפקידים שבכוונתה להעביר לסייעת ולשותפים האחרים בגן והחלטות הנוגעות לנושאים שבהם יש לשתף את ההורים או את הרשות.

ג. אמפתיה ויכולת הקשבה – הגגנת אמפתית ורגישה לצורכיהם של אלה שעובדים איתה בגן, מקשיבה ומגיבה. יכולת ההקשבה של הגגנת לילדים ולהורים מאפשרת תקשורת אפקטיבית ויחסי גומלין חיוביים. האמפתיה של הגגנת מעוררת מוטיבציה ומעודדת את המעורבים.

ד. יציבות רגשית – הגגנת משמשת מודל חיובי לשותפים שלה בעבודה בגן. היא מסתגלת לשינויים הנדרשים מעת לעת ולתחלופת סייעות, מדריכות ושאר אנשי הצוות. סובלנית לדרישות הפיקוח ומתאימה את דרכי עבודתה ואת גישתה החינוכית לדרישות ולהנחיות של משרד החינוך.

ה. מודעות עצמית – גגנת שיש לה מודעות עצמית, מודעת ליתרונותיה ולחסרונותיה כמנהלת ומנהיגה של שותפים אחרים שפועלים לאותה מטרה (ביגר, 2003).

כבר בשנת 1995 במכון לחקר הטיפול בחינוך באוניברסיטה העברית חקרו ריטה סבר וצוות המחקר שלה את תפקידה של הגגנת כמנהלת גן. נמצא שהגגנת כמנהלת המוסד החינוכי היא בעלת האחריות הכוללת לנעשה בגן. סייעת הגן עושה את כל הפעולות לפי הנחיותיה של הגגנת ועל פי תוכנית העבודה שהגגנת מתווה. על פי מחקר זה נמצא שהגגנות רואות בעצמן אחריות על הנעשה בגן ומתרגמות גישה זו להיותן מופקדות על שלושה מארבעת תחומי התפקיד הקיימים בגן: ייצוג הגן כלפי חוץ, תכנון וקביעה של הפעילויות בגן ופדגוגיה ושותפות. התחום הרביעי באחריות הגגנת והרשות המקומית: תפעול ותחזוקה שוטפים של הגן (סבר ואחרים, 1995).

לפי המשרד להגנת הסביבה (2021), הגגנת בגן ירוק פועלת ברוח שמירה על הסביבה וקיימות עם דגש על מבט קהילתי. גגנת זו יכולה להמשיך ולהתקדם לעבר הגדרתה כגגנת בגן ירוק מתמיד. גן ירוק מתמיד הוא שלב מתקדם של הסמכה המוצע לגן שהוסמך כגן ירוק והמשיך לעסוק בנושא שנתיים נוספות.

באתר המשרד להגנת הסביבה מצוינים קריטריונים הקשורים להכשרת הגגנת:

- תוכנית עבודה שנתית אינטגרטיבית המשלבת את נושאי החינוך הסביבתי.
- פעילות קהילתית סביבתית.
- מרחבי למידה המקדמים חינוך סביבתי באורח החיים בגן ומחוצה לו.
- יוזמה סביבתית המבטאת תהליך המשלב תכנון, למידה רב-שלבית ופעולות מעשיות המתנהלות במשך השנה.

היוזמה חייבת להתנהל על פי עקרונות אורח חיים מקיים (עקרונות הקיימות) בעלת נראות במרחב הגן, בחצר או בסביבה הקרובה. הכוונה לקיום אורח החיים המסתמך על שלושת ה-R: Reduce = צמצום נפחי פסולת. Reuse = שימוש חוזר במוצרים. Recycle = מחזור (שלימצק, 2008).

במאמר זה נחקרו שלוש מנהלות גנים ירוקים מתמידים. בכל אחד מהגנים מתנהלת למידה חוץ-גנית. אחד הגנים מוגדר "גן ביער" משום שהגגנת מנהלת את הלימודים בחורשה יום אחד בשבוע. גן אחר מוגדר "גן בחינוך יהודי שורשי" הנשען על הגישה האנטרופוסופית.

גגנת בגן ביער מנהלת פעילויות לימודיות מחוץ לכותלי הגן, בחורשה. סדר היום ותוכני הלימוד מושפעים מהעובדה שהגן מתנהל במרחב הפתוח, בחורשה, בטבע. מסגרות חינוך ביער החלו להראות בסקנדינביה כבר בשנות החמישים, ומאז נראתה התרחבות של מסגרות אלו בעיקר בבריטניה, גרמניה ויפן. המייחד את מסגרות אלו בחינוך לגיל הרך הוא ההתמקדות במשחק חוץ-גני, טיפוח ושמירה על איכות הסביבה. התפיסה החינוכית בגני יער מתרכזת בילד, היא מתנהלת באמצעות התנסות ישירה של הילדים בטבע. הילד הוא המפתח את הלמידה המתרחשת באמצעות גירוי של סקרנות ותחושת פליאה (Åkeson McGurk, 2017).

גגנת המנהלת גן ירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי מתנהלת על פי תפיסה חינוכית אנטרופוסופית עם דגש במקורות היהודיים מהגמרא. בחינוך זה ישנה התמקדות בילד, כוחותיו וייחודיותו מתוך חיבור טבעי לטבע ולעולם. הגגנת מקדמת פעילויות בגן זה הקשורות בעיקר ביצירה ואמנות, בחומרים מהטבע בלבד. נוסף על

כך היא מקדמת פעילויות גופניות ותנועה, עבודת אדמה ומלאכות יד קדומות (גן ירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי, נספח 2).

גננות בגנים ירוקים הן בעלות תפיסה חינוכית ירוקה הבאה לידי ביטוי באפיונים מגוונים וייחודיים לכל גננת ושימושפעים ממשתנים רבים, כמו מיקום הגן, אוכלוסיית ההורים, צוות הגן וכו'.

שאלת המחקר

מה הם האפיונים המקצועיים של גננות המנהלות גנים ירוקים?

מתודולוגיה

אוכלוסיית המחקר

המשתתפים במחקר זה הם גננות, מנהלות הגנים הירוקים (3), סייעות הגנים (3), הורי ילדים בגנים (3), סטודנטיות (5) ומפקחת (1). מטרת החוקרות ללמוד על אפיוניהם המקצועיים של מנהלות הגנים הירוקים באמצעות נקודות מבט מגוונות של המעורבים בעשיית החינוכית. הגנים שייכים לחינוך הממלכתי דתי. שלוש הגננות עברו תהליך הסמכה כמנהלות גנים ירוקים מתמידים. הגנים שונים זה מזה במקומם הגאוגרפי ובאפיון האורבני שלהם. שונות זו לצד ייחודיותה של כל אחת ממנהלות הגנים תיצור תמונה רחבה יותר על אפיוני הגננות המנהלות גנים ירוקים.

מנהלת הגן שתיקרא גננת מספר 1 מנהלת גן ירוק מתמיד הממוקם במושב. מנהלת גן שתיקרא גננת מספר 2 מנהלת גן ירוק מתמיד ביער הממוקם בעיר. מנהלת הגן שתיקרא גננת מספר 3 מנהלת גן ירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי הממוקם במושב ומאכלס ילדים ממשפחות שאינן מתגוררות במושב. תושבי המושב אינם שייכים לקהילת הורי הילדים בגן זה.

הסטודנטיות שהשתתפו במחקר הן סטודנטיות לחינוך בשאנן – המכללה האקדמית הדתית לחינוך בחיפה, במסלול גיל הרך. הן בנות 22-30 והתנסו בעבודה מעשית בגנים הנחקרים במהלך שנת הלימודים השלישית להכשרתן.

מערך המחקר

המחקר הוא מחקר איכותני יישומי שבו לחוקרות, כמדריכות ומרצות במכללה לחינוך, יש עניין לבדוק מהם האפיונים של גננת המנהלת גן ירוק בחינוך ממלכתי דתי בדגש על היבט מקצועי.

מחקר איכותני מוגדר מחקר שבדרך כלל תוכנית בדיקה לעניין מסוים. המחקר האיכותני הוא תהליך אנליטי המסתמך על ניתוח נתונים, עם יסודות או מאפיינים הנובעים מתחושה פנימית, לא מחשבתית (גבתון, 2001). מטרתו של המחקר האיכותני היא לתת משמעות, פרשנות והכללה לנושא הנחקר. ניתוח הנתונים משמש אחד השלבים בעריכת המחקר (שקדי, 2003), והחוקרות השתמשו בו כדי לתכנן את המשך המחקר. במהלך המחקר עלו שאלות משנה הנוגעות לשאלת המחקר, השאלות התגבשו מתוך קטגוריות מגוונות שעלו באמצעות כלי המחקר. ניתוח הנתונים במחקר האיכותני מלווה את כל תהליך המחקר, הוא ליבו של המחקר (גבתון, 2001). מחקר איכותני מציג את עולם ההבנות של החוקר ואת תפיסת המציאות של הנחקרים והקשר ביניהם (חזן, 2001).

החוקרות ביקשו לזהות את האפיונים המקצועיים של גננות המנהלות גן ירוק. מחקר איכותני מאפשר ללמוד על השאלה הנחקרת מתוך נקודות מבט מגוונות של כל המשתתפים במחקר ואכן, מחקר זה עסק בנקודות מבט מגוונות של משתתפי המחקר המעורבים ושותפים בעבודתה החינוכית של הגננת, מנהלת גן ירוק.

כלי המחקר

במחקר זה נעשה שימוש בכלים לאיסוף נתונים על אפיוני גננות המנהלות גנים ירוקים. המחקר נשען על כלי המחקר האלה: ראיון עומק, שאלון פתוח, משוב רפלקטיבי, סרטוני תדמית ותוכניות לימודים. בכל אחד משלושת הגנים נעשה שימוש בכלי מחקר אלו. התקיימו ראיונות עם הגננות, הסייעות ומפקחת הגנים משום שהן דמויות עיקריות בניהול גן הילדים ומקדמות את הצד הפדגוגי והדידקטי של הגן. השאלון הועבר לכל

הנחקרות. עלה הצורך להיעזר בריאיון ושאלון כדי לאפשר לכל אחת מהנחקרות לבטא בעל פה או בכתב את נקודת המבט האישית שלה על הנושא הנחקר. הסטודנטיות הגישו גם משוברים רפלקטיביים הנוגעים לגננת, מנהלת הגן הירוק. הסרטונים הם סרטוני תדמית המציגים את הווי הגן והעשייה הירוקה המגוונת בגן, מתוכם אפשר ללמוד על אפיוני הגננות. מנהלות הגנים כותבות את תוכניות הלימודים בשיתוף הסייעות והמפקחת.

1. ראיון עומק

נערכו שבעה ראיונות עומק עם מנהלות הגן, סייעות והמפקחת על הגנים. נושאי הראיון היו התפיסה האישית, עמדות, התנסויות ורגשות של הנחקרים כלפי הגננת מנהלת הגן הירוק. החוקרות נעזרו בשאלות מנחות שתוכננו מראש. הביצוע נעשה בגמישות, מתוך שיחה פתוחה שאפשרה דיבור שוטף ואישי של המראייין הנחקר (צבר-בן יהושע, 1990; שקדי, 2003; שקדי, 2011). מועדי הראיונות התקיימו בתיאום עם הנחקרים ונעשו מתוך רגישות ועמדה לא שיפוטית של החוקרות. במהלך הראיונות התבקשו הנחקרים לספר על הגן הירוק: על תפיסת העבודה החינוכית בגן בדגש על גן ירוק, על פעילויות חינוכיות ייחודיות המאפיינות גן ירוק, על מידת הפעילות הקהילתית, על התנסויות ודפוסי התנהגות בהשראת התפיסה הירוקה בגן. כן התבקשו להעריך את מידת השפעתה של מנהלת הגן בקידום התפיסה החינוכית בגן הירוק וביחס כלפי הגן הירוק בחינוך הממלכתי דתי.

2. שאלון פתוח

שאלונים אלו כוללים בעיקר פריטים פתוחים ונקראים גם שאלונים איכותיים. הם משמשים לעיתים קרובות כשחוקר רוצה לדעת כיצד המשתתפים חושבים, מרגישים או חווים תופעה. כמו כן כשחוקר רוצה לדעת מדוע המשתתפים מאמינים במשהו שקורה (Johnson & Christensen, 2008).

במחקר זה הועברו 16 שאלונים פתוחים לכל הנחקרים: מנהלות הגן (3), סייעות הגנים (3), הורים (4), סטודנטיות (5) ומפקחת (1). השאלונים הועברו פיזית לנחקרים שהתבקשו להשיבם לחוקרות בתום מילויים. נושאי השאלון היו התפיסה האישית, עמדות, התנסויות ורגשות של הנחקרים וזיקתם לנושא "מנהלת הגן הירוק". בשאלונים היו שאלות פתוחות שאפשרו לנחקרים להשיב בכתב ולהתבטא בחופשיות. תשובות הנחקרים צוטטו ככתבן וכלשונן. בשאלון הופיעו כמה שאלות פשוטות ופתוחות שאפשרו לנחקרים לדון בנושאים המגוונים לפי נקודת מבטם. לעיתים בחרו הנחקרים לתאר ולשתף במידע שהוא מעבר לשאלה שנשאלה בשאלון (מצורף שאלון, נספח 1). כמה מהנחקרים ענו על שאלון נוסף על ראיון העומק כדי לעבות נושאים שעלו בראיונות ולא קיבלו מענה רחב ומספק.

3. משוברים רפלקטיביים

כל אחת מחמש הסטודנטיות שהתנסו בגנים הירוקים שבהם נעשה מחקר זה מילאה משובר רפלקטיבי. במשוב עסקו הסטודנטיות בתהליך האישי שלהן בהתנסותן לצד מנהלת הגן הירוק בתהליך ההכשרה. במשובים הופיע אזכור של אפיוני הגננות מנהלות הגנים הירוקים באמצעות תיאור של מאפייני הגן, שיקולים פדגוגיים של הגננות, הערכתן בדבר העשייה החינוכית הירוקה בגן ומחוצה לו, וכן מסקנות ותובנות שלהן על אפיוני מנהלת הגן.

4. סרטונים (נספח 2)

החוקרות צפו בשני סרטונים. האחד הוא סרטון שבו גננת מספר 1 מספרת על התפיסה החינוכית הירוקה שלה כחלק ממעמד קבלת פרס חינוך של משרד החינוך. סרטון 2 הוא סרטון תדמית שמציג את התפיסה השורשית יהודית של גננת מספר 3. החוקרות ניתחו את המידע שהועבר באמצעות מנהלות הגנים בסרטונים אלו.

5. תוכניות לימודים – תוכנית עבודה שנתית

מנהלות גנים נדרשות להעביר למפקחת הגנים תוכנית עבודה שנתית מעודכנת ורלוונטית מדי שנה בשנה. התוכנית כוללת מטרות, יעדים ופעולות אופרטיביות וייחודיות לגן. בגן ירוק הגננת מצרפת יעד חינוכי סביבתי. החוקרות קיבלו משלוש מנהלות הגנים הנחקרות את תוכניות הלימודים שלהן. תוכניות אלו מייצגות את תפיסתה החינוכית וה"אני מאמין" של כל אחת מהגננות ולכן סייעו לחוקרות ללמוד על אפיוני הגננות הנחקרות. מטעמים אתיים אי אפשר לצרף את תוכניות הלימודים של הגננות הנחקרות. מצורף מסמך הנחיות של משרד החינוך שמילאו אותו הגננות הנחקרות (מצורף נספח 3).

מהלך המחקר

לצורך קיום מחקר זה קיבלו החוקרות היתר מהמדען הראשי של משרד החינוך. המחקר כולו ארך שנה וחצי ובמהלכה נאספו נתונים. נעשו ראיונות עם מנהלות הגנים הירוקים, וכן עם הסייעות בגנים ועם מפקחת הגנים. לאחר מכן הוגשו שאלונים לכל המשתתפים. בהמשך הסטודנטיות שהתנסו בגנים בזמן תהליך ההכשרה, כתבו משובים רפלקטיביים. כמו כן החוקרות צפו בסרטוני תדמית של הגנות ועיינו בתוכניות הלימודים שכתבו הגנות הנחקרות. לאחר איסוף הנתונים נעשה ניתוח של הנתונים ועל סמך ניתוח זה התקבלו מסקנות המחקר.

שיטות לניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים נעשה באמצעות ניתוח תוכן איכותני קטגוריאל שיתני של הנתונים שנאספו באמצעות כלי המחקר. מחקר איכותני הוא מחקר שמתנהל בקשר ישיר עם בני אדם ועל כן עוסק בחוויות אנושיות מתוך הנחה שאפשר ללמוד מאמירות חוזרות או מדפוסים התנהגות חוזרים, אם כי לא במידה מדויקת ומתמטית. שיטת המחקר נשענת על המודל של שטראוס וקורבין "תיאוריה מעוגנת בשדה" (שקדי, 2003, עמ' 93-94). תאוריה מעוגנת בשדה היא מתודולוגיית מחקר איכותנית. המחקר מתחיל בשאלת מחקר ראשונית וכללית ועם אוסף נתונים ראשוני. לאחר מכן הנתונים שנאספו נסקרים וממוינים לקטגוריות משנה לפי רעיונות חוזרים. ככל שנאספים יותר נתונים, כך יהיה אפשר לקבץ קודים למושגים אחרים ולאחר מכן לקטגוריות. על פי קטגוריות אלה אפשר לבנות בסיס לתאוריה חדשה (שקדי, 2003). את ניתוח הנתונים עשו במשותף שתי החוקרות.

השלבים שנעשו במהלך מחקר זה: קריאת הנתונים במידה מקיפה ואנליטית, חלוקת התוכן ליחידות קטנות בעלות משמעות, איתור קטגוריות ראשוניות בולטות, זיהוי תמות ונושאים עיקריים שחוזרים על עצמם. השלב הבא הוא דיוק בהגדרה של הקטגוריות כך שהקטגוריה תתאר בבירור את התכנים הייחודיים שעלו באותה התמה. בהמשך אותרו קטגוריות גרעין שהופיעו בתדירות גבוהה וקשורות לקטגוריות רבות שנמצאו והעמדן במוקד המחקר. בהמשך, ארגון והבניית הנתונים בהתאמה לקטגוריות וגודלן. ניתוח הממצאים והבנייה מחדש של מערך הקטגוריות והקשרים ביניהן תוך בחינת ממדים של שכיחות ובולטות, אימות הממצאים וכתובה מסכמת (קסן וקורמרנבו, 2010). במחקר זה נעשתה טריאנגולציה (הצלבה) באמצעות איסוף נתונים ביותר מדרך אחת וחיזוק אמינות המחקר (Denzin, 2009). בחינת תופעה זהה מנקודות מבט שונות זו מזו מעניקה הסתכלות מדויקת יותר בנושא הנחקר. במחקרנו, ההצלבה של נקודות המבט האחרות של המשתתפים תוכננה כדי ללמוד על נושאים הנוגעים למשתתפים ושבאמצעותם אפשר ללמוד על אודות הזהות המקצועית של הגננת, מנהלת גן ירוק (לויצקי, 2009).

אתיקה

השימוש בכלי המחקר נעשה מתוך הקפדה על כללים אתיים. לנחקרים ולנשאלים הוצגו מטרת המחקר והסבר של כללי המחקר והם התבקשו לתת את הסכמתם בכתב להשתתפות במחקר זה, וכן אישור לפרסום הממצאים. שמות הגנות והגנים לא צוינו במחקר מתוך שמירה על פרטיות הנחקרים. לצורך ניהול מחקר זה קיבלו החוקרות היתר מלשכת המדען הראשי במשרד החינוך לצורך איסוף מידע לצורך המחקר בנושא אפיוני גננת מנהלת גן ירוק בהיבט מקצועי, תיק 10611 רו. נוסף על כך מפקחת הגנים שיתפה פעולה עם החוקרות בבחירת הגנות הנחקרות.

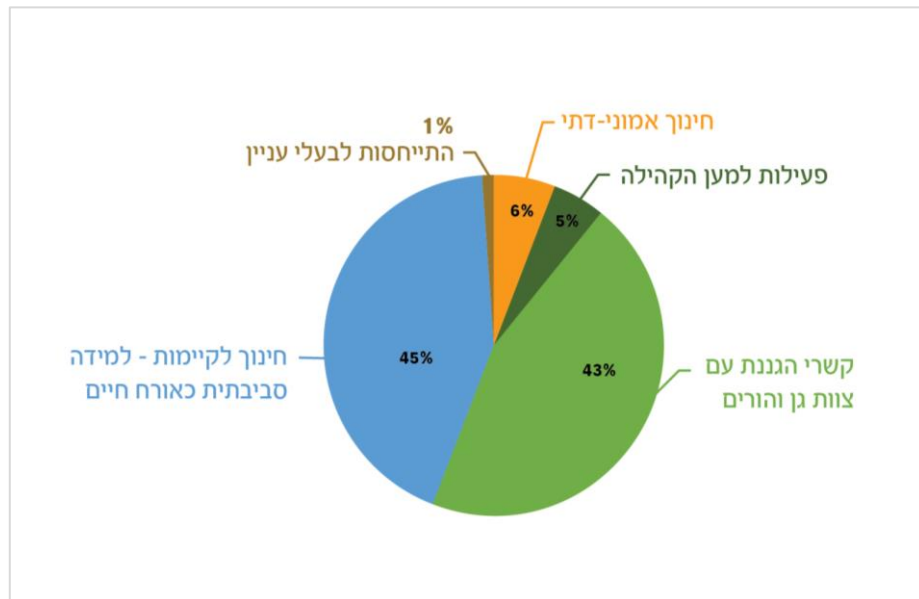
ממצאים

נעשו שלושה ניתוחים עיקריים בגנים שמנהלות הנחקרות המנהלות גן ירוק מתמיד, ירוק מתמיד ביער וירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי. הניתוחים מסתמכים על הנתונים שנאספו משלוש הגנות הנחקרות, מהצוותים החינוכיים, מההורים ומבעלי עניין. מתוך הניתוחים עלו 3610 היגדים. מטרת ניתוחי ההיגדים הייתה ללמוד על אפיונים מקצועיים של הגנות המנהלות גן ירוק בחינוך הממלכתי דתי.

ממצא 1

מתוך הניתוחים על גננת בגן מספר 1 עלו 996 היגדים.

תרשים 1 מראה את אפיוני הגננת הירוקה בגן מספר 1 בחמישה מאפיינים:

תרשים 1: האפיונים של גננת מספר 1

בניתוח האפיונים של הגננת הקטגוריה חינוך לקיימות – למידה סביבתית כאורח חיים, מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (45%). נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתינושאים שעלו מתוך ההיגדים:

דידקטיקה ופדגוגיה לחינוך לקיימות – מודעות ורגישות סביבתית

”פה הילדים שותפים 100% בכל העשייה” (מתוך דברי גננת).

”הילדים עוברים תהליך” (מתוך דברי סטודנטית).

”גן ירוק זה משהו ללמד את הילד את החיים” (מתוך דברי הורה).

חינוך למחזור חומרים בגן

”הילדים לומדים מה זה קומפוסטר ומה המטרה שלו” (מתוך דברי גננת).

ארגון חגיגות ימי הולדת בגן בראייה של קיימות ורגישות לסביבה בגן

”כל ילד מה שהוא בוחר למתנת יום הולדת. שזה גם משהו שלא רואים. לדוגמה אחד הילדים בחר קבבים, אז הם עשו יחד קבבים מדברים שנמצאים בגן, קופסאות” (מתוך דברי סטודנטית).

פעילויות ירוקות של מנהלת הגן מחוץ לכותלי הגן, למידה חוץ-גנית

”גם מחוץ לגן הילדים כל הזמן לומדים ואולי אפילו יותר מפנים הגן. בפינת החי התורנים הירוקים מטפלים בברווזים ובתרנגולות, משקים ומטפלים בגינת הירק” (מתוך דברי סטודנטית).

פעילויות ירוקות שמקדמת מנהלת הגן בתוך הגן

”יש המון מגדירים של חיות וציפורים, עכבישים, פרחים, פרחי בר” (מתוך דברי סטודנטית).

בניתוח האפיונים של הגננת הקטגוריה קשרי גננת מספר 1 עם צוות הגן וההורים מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (43%). נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתינושאים שעלו מתוך ההיגדים:

השפעה חיובית של הגננת על צוות הגן וההורים

”בתחילת השנה כל ההורים הוותיקים שכבר מכירים אותי ואת הגן ישר מרגיעים את האימהות הצעירות” (מתוך דברי גננת).

הערכה חיובית של צוות הגן וההורים כלפי הגננת

"ההורים שולחים לגננת תמונות שילדים דואגים פתאום לסביבה" (מתוך דברי סייעת).

קשיים והתנגדויות שעולים לאחר הטמעת התפיסה הירוקה של הגננת בגן

"זה הקושי של הסייעות שלא רואים פה את החד־פעמי. אבל הגננת לא מוותרת ומקפידה על שימוש בכלים רבי־פעמיים" (מתוך דברי סייעת).

"זאת אומרת, הקושי של הגננת זה בגלל שהאוכלוסייה ביישוב מגוונת, ולא כולם באים מבתי ירוקים אבל היא מצליחה להטמיע את התפיסה שלה" (מתוך דברי סטודנטית).

בניתוח אפיוני גננת מספר 1 מופיעה הקטגוריה העוסקת בפעילויות שמובילה הגננת למען הקהילה. החוקרות בחרו לנתח זאת כי בתנאי ההסמכה של גן ירוק מתמיד ישנה דרישה לפעילות קהילתית. נבדקו שני תתי נושאים: **פעילות הגן למען הקהילה** וקשיים בפעילות הגן למען הקהילה:

"אני מאוד מקדמת פעילות עם הקהילה. לדעתי ככל שיהיה חיבור הורים, גן וקהילה - הלמידה תהיה משמעותית יותר לילדים" (מתוך דברי גננת).

אצל גננת בגן מספר 1 לא תוארו קשיים בפעילות הגן למען הקהילה.

בניתוח אפיוני גננת מספר 1 מופיעה הקטגוריה העוסקת בתפיסה **האמונית־דתית** של הגננת. גננת מספר 1 מנהלת אורח חיים דתי הנותן אותותיו על תפיסתה הירוקה:

"התפילה בטבע זה חיבור בין גן ירוק לדת. אנו מתפללים כל בוקר במרחב טבעי לצד ריחות הצמחים, ציצי הציפורים, האוויר הנקי. זה מעניק לילדים ולנו תחושה של חיבור לקדוש ברוך הוא" (מתוך דברי גננת).

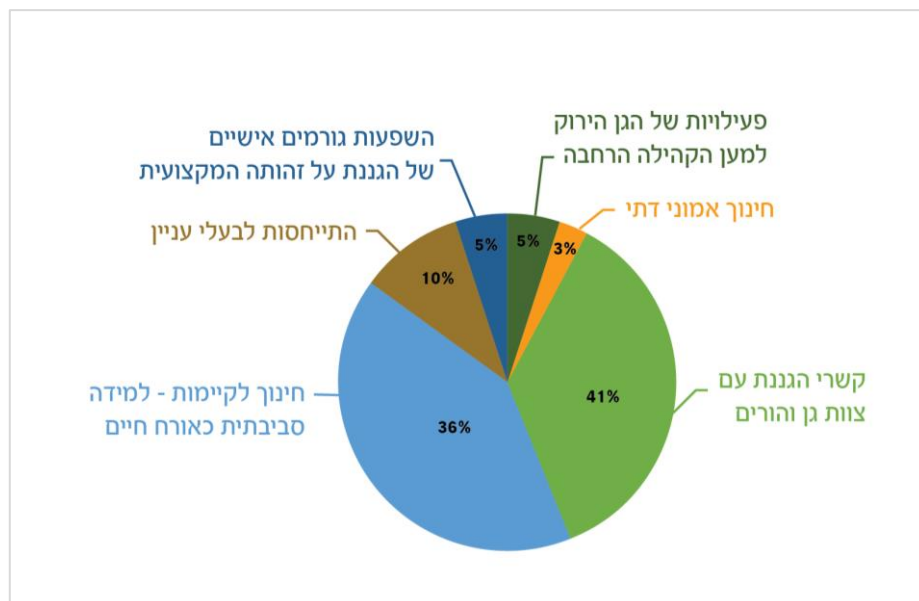
בניתוח אפיוני גננת מספר 1 מופיעה הקטגוריה העוסקת בקשר של הגננת עם בעלי עניין בגן:

"המועצה [...] חורטת על דגלה את התפיסה הירוקה, זה חשוב להם זה טוב בשבילי ובשביל הגן. זה מסייע לי במימוש התפיסה הירוקה" (מתוך דברי גננת).

ממצא 2

מתוך הניתוחים על גננת בגן מספר 2 עלו 1545 היגדים.

תרשים 2 מראה את אפיוני מנהלת הגן בגן מספר 2 בשישה מאפיינים:

תרשים 2: האפיונים של גננת מספר 2

בניתוח אפיוני גננת מספר 2 הקטגוריה **קשרי גננת עם צוות הגן וההורים** מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (41%).

נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתי־נושאים שעלו מתוך ההיגדים:

קשיים והתנגדויות שעולים לאחר הטמעת התפיסה הירוקה של הגננת בגן

"ההורים דואגים ושואלים שאלות: אם ילד ילך לאיבוד? אם לא תשימו לב? אתם צריכים לחצות כביש. הדבר מאד הרתיע את ההורים וגם גרם לפחד, עם הזמן התבסס בהם האמון בי והם הצליחו לשחרר ולסמוך עלינו" (מתוך דברי גננת).
"זה שאין שירותים ביער זה לא פשוט" (מתוך דברי הורה).

הערכה חיובית של צוות הגן וההורים כלפי הגננת

"ההורים משתפים איתה פעולה. הם היו שותפים ביער, בניקיון המקום, בהקמת השלט, בפסיפס" (מתוך דברי סטודנטית).

השפעה חיובית של הגננת על צוות הגן וההורים

"חשוב שהתהליכים יהיו של כל הצוות. זה להישאב לעשייה המרובה שיש פה להגדיל ראש" (מתוך דברי גננת).
"הסייעת חלק פדגוגי מאוד מאוד חשוב בגן, אני אוהבת אותה והיא רצויה והיא משמעותית גם לי וגם לילדים. היא מכבדת את תפיסת העבודה שלי ומסייעת לי לקדם אותה בגן" (מתוך דברי גננת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 2 הקטגוריה חינוך לקיימות – למידה סביבתית כאורח חיים מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (36%). נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתינושאים שעלו מתוך ההיגדים:

דידקטיקה ופדגוגיה לחינוך לקיימות, מודעות ורגישות סביבתית

"השקט נמצא בטבע והילדים צריכים להמציא בטבע את הכול" (מתוך דברי גננת).
"את צריכה לבוא ולראות את העומק של הלמידה המשמעותית שמתרחשת ביער, הכול כמו חקר" (מתוך דברי גננת).

חינוך למחזור חומרים בגן

"מהכיסא שהיה צריך להיות בפח, פתאום נבנתה פה פינה של פיוס, פינה של שלום" (מתוך דברי גננת).

פעילויות ירוקות של מנהלת הגן מחוץ לכותלי הגן, למידה חוץ־גנית

"אנחנו מבשלים בחוץ, ביער, כל מיני דברים. אז יש לנו עגלול כזה. היינו לוקחים לשם הרבה דברים" (מתוך דברי סייעת).

ארגון חגיגות ימי הולדת בגן בראיה של קיימות ורגישות לסביבה בגן

"אצלנו ביום ההולדת חוגגים עם מאכלים בריאים, בלי לקלקל את הסביבה וביומולדת הילד החוגג נותן לקהילה" (מתוך דברי מפקחת).

פעילויות ירוקות שמקדמת מנהלת הגן בתוך הגן

"המבנה כן משתלב עם התל, אלמנטים שחקרו בתל מקבלים ביטוי בתוך הגן" (מתוך דברי מפקחת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 2 מופיעה הקטגוריה העוסקת בפעילויות שמובילה הגננת למען הקהילה. נבדקו שני תתינושאים: פעילות הגן למען הקהילה וקשיים בפעילות הגן למען הקהילה:

"לעשות מערכת פסיפס יחד עם ההורים, יחד עם הקהילה שמסביב, יחד עם הילדים, ליפות את המקום, כשיגיעו לגבעה יראו חותם" (מתוך דברי גננת).

אצל גננת בגן מספר 2 לא תוארו קשיים בפעילות הגן למען הקהילה.

בניתוח אפיוני גננת מספר 2 מופיעה הקטגוריה העוסקת בקשר של הגננת עם בעלי עניין בגן:

"פניתי לראש מנהל החינוך אמרתי שהגן הרים על נס קיימות ואיכות סביבה ואני שמחה להוביל את זה ולכן חשוב שיהיו בינינו שיתופי פעולה" (מתוך דברי גננת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 2 מופיעה הקטגוריה העוסקת בגורמים אישיים של הגננת שהשפיעו על תפיסתה החינוכית:

"היניקה שלי היא מהשורשים, החיבור שלי לטבע הוא מקטנות" (מתוך דברי גננת).

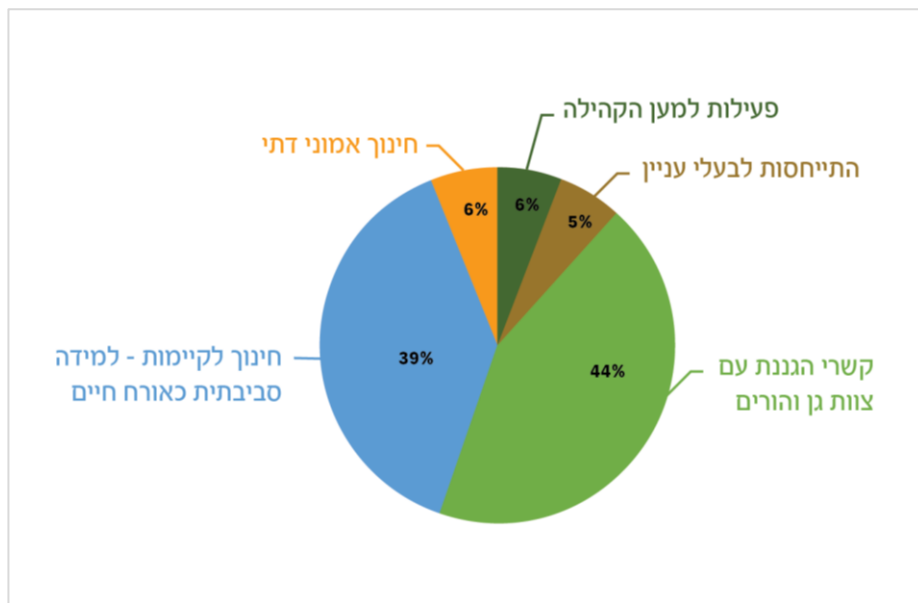
בניתוח אפיוני גננת מספר 2 מופיעה קטגוריה העוסקת בתפיסה האמונית־דתית של הגננת. הגננת בגן מספר 2 מנהלת אורח חיים דתי הנותן אותותיו בתפיסתה הירוקה:

"הילדים יכולים לעשות ביער קבלת שבת, הדלקת נרות. מכמה ענפים שהם מצאו - זה יהיה הנרות. בחנוכה עשינו את המסיק, ואז קשרנו את זה למקדש, לכהן הגדול. איך הפיק את השמן למנורה, ניסויים, צף/שוקע ואז זה נכנס לתוך יצירה, ציורנו עם השמן שיצא מהזיתים" (מתוך דברי גננת).

ממצא 3

מתוך הניתוחים על גננת בגן מספר 3 עלו 1069 היגדים.

תרשים 3 מראה את אפיוני מנהלת הגן בגן מספר 3 בחמישה מאפיינים.

תרשים 3: האפיונים של גננת מספר 3

בניתוח אפיוני גננת מספר 3 הקטגוריה קשרי גננת עם צוות הגן וההורים מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (44%). נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתי־נושאים שעלו מתוך ההיגדים:

קשיים והתנגדויות שעולים בעקבות הטמעת התפיסה הירוקה של הגננת בגן

"כאילו לאט לאט הצוות למד איך צריך להתנהל לפי הגישה הירוקה של הגננת, היא מאוד מאוד קשה לעיכול בהתחלה. הגננת מאוד עקבית בזה" (מתוך דברי סטודנטית).

הערכה חיובית של צוות הגן וההורים כלפי הגננת

"הגננת מחוברת מאוד לחינוך הירוק. אני חושבת שכל עשייה שאיש צוות מחובר אליה זו עשייה שיכולה להביא פירות וכולם מרגישים בזה" (מתוך דברי סייעת).

"התחברתי לסגנון, לרעיון של גן ירוק ולצוות, מכל הבחינות" (מתוך דברי סטודנטית).

השפעה חיובית של הגננת על צוות הגן וההורים

"אני יכולה להגיד לך שהיחסים בינו מהממים וזה עוזר לכולנו בעבודת הצוות והובלת הגן הירוק וכך אנחנו משדרים להורים דרך ברורה ומשכנעת, זו הסיבה שהם איתנו" (מתוך דברי סייעת).

בניתוח אפיוני הגננת הקטגוריה **חינוך לקיימות – למידה סביבתית כאורח חיים** מופיעה באחוזי תמיכה גבוהים (39%). נמצא שנושא זה מורכב מכמה תתינושאים שעלו מתוך ההיגדים:

דידקטיקה ופדגוגיה לחינוך לקיימות, מודעות ורגישות סביבתית

"בגן שלנו אין בזבז של משאבים, אין בזבז של מים, יש הרבה יותר בריאות לילדים בעיניי"
(מתוך דברי הגננת).

"זאת אומרת אנחנו מכינים ארוחת בקר בבוקר שזה דברים לבחירה, נגיד טחינה וטונה לדוגמה ויש ירקות מגינת הירק שטיפחנו" (מתוך דברי סטודנטית).

חינוך למחזור חומרים בגן

"יש פח נפרד לניילון, לפלסטיק. שאריות של פירות וירקות אנחנו שמים בקומפוסט" (מתוך דברי סטודנטית).

פעילויות ירוקות של מנהלת הגן מחוץ לכותלי הגן, למידה חוץ־גנית

"הילדים פעילים מאוד מחוץ לגן. יש לנו שדה חיטה, חיטה אורגנית ששתלנו ויש לנו גם גינת ירק. הילדים אחראים להשקיה ולטיפוח הגינה ולוקחים אחריות" (מתוך דברי סטודנטית).

ארגון חגיגות ימי הולדת בגן בראייה של קיימות ורגישות לסביבה

"נגיד ביומולדת אנחנו לא קונים מתנה מוכנה. חשוב לי שהילדים יהיו בעצמם המכינים והמייצרים של המתנה מחומרים ממוחזרים" (מתוך דברי גננת).

פעילויות ירוקות שמקדמת מנהלת הגן בתוך הגן

"לפי תקופות והחגים אנחנו מכינים משהו מיוחד. אני יושבת עם ילדים ומתקדמת, עכשיו רוקמים שק אגוזים. אנחנו עובדים על זה, פועלים עם מלאכות קדומות" (מתוך דברי סיעת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 3 מופיעה הקטגוריה העוסקת בפעילויות שמקדמת הגננת למען הקהילה. נבדקו שני תתינושאים:

פעילות הגן למען הקהילה

"אימצנו את המועדון לקשיש. ביקרנו שם באופן שגרתי ופעלנו עם הקשישים בכל מיני הזדמנויות ונושאים" (מתוך דברי גננת).

"מדי פעם היינו עושים פעילויות איתם למענם ולמען הקהילה שלנו ביישוב" (מתוך דברי גננת).

קשיים בפעילות הגן למען הקהילה

"בקהילה לא מספיק מכירים את הגננת וזה חבל. ילדי הגן מגיעים מיישובים סמוכים" (מתוך דברי מפקחת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 3 מופיעה הקטגוריה העוסקת בקשר של הגננת עם בעלי עניין בגן:

"קודם כול המועצה מאוד מפרגנת ותומכת ולכן היא עוזרת לגננת ליישם את התפיסה הירוקה שלה" (מתוך דברי גננת).

בניתוח אפיוני גננת מספר 3 מופיעה קטגוריה העוסקת בתפיסה האמונית־דתית של הגננת. הגננת בגן מספר 3 מנהלת אורח חיים דתי הנותן אותותיו בתפיסתה הירוקה:

"כל החינוך שאני מובילה, הכול מחובר למקום של הבריאה, של הקדוש ברוך הוא. אני מחנכת את הילדים שהאדם נברא בשביל לשמור על העולם. גם אנחנו בגן שומרים על העולם" (מתוך דברי גננת).

שלוש הגננות הנחקרות מקדמות חינוך לקיימות ולמידה סביבתית כאורח חיים באמצעים דידיקטיים מגוונים, כגון למידה חוץ־גנית, מחזור חומרים, חגיגות ימי הולדת. הן מקדמות קשרי צוות וקהילה לטובת השגת המטרה של חינוך בר־קיימה. הגננות מתמודדות עם קשיים ואתגרים שונים בקידום התפיסה החינוכית הירוקה. ישנו שוני בטיב הקשיים הנובע ממאפיינים מגוונים של הגננת, אוכלוסיית ילדי הגן והיישוב שהגן ממוקם בו. אצל

שלוש הגננות מתבטאת התפיסה המקצועית הירוקה בהלימה לתפיסה האמונית-דתית שלהן. על פי תוכנית ההכרה לגן ירוק הגננת נדרשת לקדם פעילויות למען הקהילה. הגננות הנחקרות מקדמות פעילויות מגוונות למען קהילת היישוב שהגן ממוקם בו, אם כי בגן מספר 2 מתחנכים ילדים ממשפחות המתגוררות מחוץ ליישוב ולכן ישנו חיבור קהילתי נמוך לעומת הגננות האחרות. נראו הבדלים בין שלוש הגננות בקשר עם בעלי עניין. בגן מספר 2 הממוקם בעיר, הגננת פועלת ביתר שאת לטובת קידום הקשר עם בעלי עניין כדי לגייס משאבים לטובת גן ביער, גן ייחודי בעיר.

דין

בדין זה נעסוק באפיונים המקצועיים של שלוש גננות שמנהלות גנים ירוקים בחינוך הממלכתי דתי וקיבלו ביטוי בעל משמעות בשני מדדים עיקריים: קשר של הגננות עם צוות הגן וההורים, וחינוך לקיימות – למידה סביבתית כאורח חיים. כמו כן באו לידי ביטוי מדדים אחרים: קשר של הגננת עם הקהילה, השפעת התפיסה האמונית-דתית וגורמים אישיים של הגננת שהשפיעו על תפיסתה החינוכית הירוקה וקשר עם בעלי עניין אחרים הקשורים לגנים.

בגיל הרך ההורים הם הדמויות החשובות ביותר בחיי הילד ועל כן ישנה חשיבות רבה לשיתוף ותקשורת של הגננת עם ההורים. הגננות הנחקרות מתאפיינות ביכולתן להשפיע השפעה חיובית על ההורים של ילדי גן ועל הצוות החינוכי ולקדם מעורבות של ההורים והצוות בחיי הגן. ביגר (2003) תומך במאפיינים אלו של הגננות הנחקרות, ומציין שמנהל טוב מתאפיין ביציבות רגשית שתבוא לידי ביטוי באמפתיה כלפי הצוות המגוון שעיומו הגננת מנהלת את התהליכים החינוכיים בגן ויכולת הקשבה לאנשי הצוות לצד יכולת של קבלת החלטות.

הגננות דואגות לשותף את ההורים והצוות כבר בתחילת שנת הלימודים בתפיסתן החינוכית הירוקה ומקדמות מעורבות שלהם בפעילויות הייחודיות המאפיינות את דרכן החינוכית ואת אופיו של הגן כגן ירוק. הן משתפות את ההורים והצוות בשיקולי הדעת הדידקטיים שלהן ובכך הן מקדמות ומשפיעות השפעה חיובית על ההורים וצוות הגן. משרד החינוך רואה חשיבות בעבודת צוות המושתתת על תקשורת ישירה ועל שיתוף פעולה (סברדלוב ואחרים, 2010).

בקשר של הגננות עם צוות הגן וההורים נמצא שאופיין של שלוש הגננות שהשתתפו במחקר משפיע לחיוב על צוות הגן וההורים והן מקדמות עימם את התפיסה החינוכית הירוקה בגן מדי יום ביומו. הדברים באים לידי ביטוי בהערכה חיובית של הגננות מצד הצוות וההורים וזאת על אף הקשיים שעולים מתוך הטמעת התפיסה הירוקה של הגננות. בשלושת הגנים עלו קשיים הנוגעים לקשרי הגננת עם צוות הגן והורי הילדים. אצל גננת מספר 2 (גן עירוני – גן ביער) תוארו קשיים רבים בקשרי צוות והורים. יש מקום להניח שהמקור לקשיים שהוצגו הוא בעיקר מהעובדה שחיים בחיק הטבע מאפיינים פחות את החיים האורבניים. יש מקום להניח שגן עירוני שמתנהל ימים ארוכים בחורשה עם כל המורכבויות הנלוות, מעורר התנגדויות וקשיים רבים בקרב ההורים והצוות. על אף הקשיים וההתנגדויות הגננת בעיר מתאפיינת בעקביות ובהתמדה במימוש תפיסתה החינוכית הירוקה וברוח ה"אני מאמין" האישי והמקצועי שלה. אצל גננת מספר 3 (גן ירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי) תוארו מעט התנגדויות בקשריה עם צוות הגן וההורים לעומת שני הגנים האחרים. נתון זה מראה שהורי הגן תומכים בגישה החינוכית שמקדמת גננת מספר 3. יש מקום להניח שתוצאה זו נוגעת לעובדה שהורי הגן היו היוזמים והמקימים של הגן מתוך תפיסת חיים ערכית ירוקה. בגן זה ההורים היו מעורבים בבחירת הגננת והצוות החינוכי ולכן התפיסה הפדגוגית של הגננת נמצאת בהלימה רבה לאורח החיים של קהילת ההורים.

היתרונות של חינוך לקיימות – למידה סביבתית כאורח חיים הם רבים. במחקר זה נמצא שהגננות מאופיינות בדגש מיוחד על מודעות ורגישות סביבתית. הגננות מביאות לידי ביטוי את תפיסתן הדידקטית והפדגוגית באמצעות חינוך הילדים בסביבה חוץ-גנית, מחזור חומרים בגן, בפעילויות ירוקות בגן ומחוצה לו ובעשייה ירוקה בחגיגות ימי הולדת של ילדי הגן. במחקר זה אפשר ללמוד על אפיוני מנהלת הגן בקיום פעילויות מגוונות בסביבות למידה חוץ-גניות: בחצר הגן, בחורשה, בגינה הקהילתית ובמרחבי היישוב. תפיסה זו מעוגנת בעמדת האגף לחינוך קדם-יסודי, חינוך סביבתי בגן הילדים הבאה לידי ביטוי בזיקה לשכונה, הכרת הערך של מקום ציבורי מטופח למען התושבים, אימוץ אתר (משרד החינוך, 2014). מידע זה הוא חלק מאפיוני הגננות הנחקרות שהצליחו לקדם מודעות ורגישות לסביבה החוץ-גנית בקרב הילדים, קהילת הגן והקהילה. הגננות מאפשרות למידה חוץ-גנית במרחבים מגוונים באמצעות למידה חושית ותנועתית. בגישתן של הגננות הנחקרות תומכים

אדמס וסבאהל (Adams & Savahl, 2017) שטוענים שישנם יתרונות לשהייה בטבע במהלך הילדות. הטבע מציע הזדמנויות וחוויות שתורמות לרווחתם של ילדים במגוון דרכים ומועיל להתפתחות הגופנית, הפסיכולוגית, החברתית והרגשית של הילדים. בממצא זה תומכים חוקרים שבדקו את השפעת החינוך הסביבתי על ילדים ומצאו שילדים הלומדים ופועלים במרחבים טבעיים מחדדים את הכישורים המוטוריים שלהם, עוסקים במשחק יצירתי יותר, יש להם פחות קונפליקטים, נשארים בריאים יותר, לומדים להיות עצמאיים יותר ומפתחים חמלה כלפי הטבע והחיות הבר (Åkeson McGurk, 2017). ממחקר זה אפשר ללמוד שהגננות הנחקרות מקדמות סוגים רבים של חוויות ושל מעורבות ילדים בטבע ומתוך כך יכולות לתרום תרומה נכבדה לתפיסות של ילדי הגן ולהשקפת העולם שלהם כלפי הטבע.

מנהלות הגנים הירוקים רואות בקהילה מרכיב בחינוך הסביבתי של ילדי הגן. נמצא שמאפיין משותף אצל כל הגננות הנחקרות הוא החיבור והקשר לקהילה כחלק בלתי נפרד מתפיסה חינוכית לקיימות ולמידה סביבתית כאורח חיים. אצל גננת מספר 3 עלו קשיים הנוגעים לפעילויות של הגן הירוק למען קהילת היישוב. יש להניח שמקור הקשיים הוא בשונות בין אורח החיים של אוכלוסיית הגן לזו של אוכלוסיית היישוב.

שלוש הגננות בעלות תפיסת חיים ערכית ירוקה, מודעות ורגישות סביבתית. בנדסיעקב ואחרים (2012) מסווגים את אוכלוסיית מדינת ישראל לחמישה טיפוסים סביבתיים: קהילתי, מוכיח בשער, נלהב, שולל ואדיש. תפיסתם מחזקת את אפיוני הגננות הנחקרות במחקר זה כטיפוסים קהילתיים פרו-סביבתיים. הגננות הנחקרות מחזיקות בעמדותיהן הנשענות על אמונה בהשתייכותן לקהילה המקומית, הלאומית. הן חשות שייכות מלאה לקהילה בסביבה ולכן הן פועלות מתוך אחריות גבוהה ומחנכות לשלומה של הסביבה מתוך שיתוף פעולה עם הקהילה וקידום יוזמות חינוכיות איתה. מנהלות הגנים מקדמות קשרים עם הקהילה כדי להשפיע עליה מתוך תפיסתן החינוכית הירוקה. בתפיסה זו תומכים דובאל וזינט (Duvall & Zint, 2007) הסוברים שאנשי חינוך סביבתי, בהם גננות המנהלות גנים ירוקים, ממקדים את מאמצייהם החינוכיים בילדים בתקווה לגייס את הורי הגן והקהילה ולהשפיע על הרצון, על המחויבות ועל היכולת שלהם כדי ליצור עתיד בר-קיימה אקולוגי (Duvall & Zint, 2007). הגננות הנחקרות הן טיפוסים נלהבים לצד הטיפוס הקהילתי. ניכר שההנעה שלהן לנושא היא גם הנעה אישית. הן מונעות ברצון לבטא את עצמן מתוך תחושה אישית ולהשפיע על קהילת הגן והסביבה.

לי (Lee, 2017) מצא במחקרו שגננות המקדמות תהליכים חינוכיים במרחבים חוץ-גניים, הן בעלות תשוקה למקצוע הנובעת מקידום אינטראקציות עם הילדים והן צפויות להשיג יעילות הוראה גבוהה יותר. הלמידה החוץ-גנית לצד עבודה קהילתית משפיעה גם על תהליכים אישיים של הגננת בינה לעצמה. כמו כן לי (Lee, 2017) מצא שככל שהגננות מנהלות תהליכי למידה חוץ-גניים עם הילדים, כך יש להן הזדמנות לגלות את המאפיינים הפנימיים שלהן ולהשיג סיפוק ומוטיבציה בעבודתן, כפי שבאה לידי ביטוי במחקר זה: בעקביות הגננות ובהטמעת התפיסה הירוקה לצד האתגרים, בהנהגת צוות הגן ובהשפעה של מנהלות הגנים על הורי הילדים שבגן והקהילה. אצל מנהלת גן מספר 2 נראתה נוסף על תחושת ההנעה האישית גם השפעה של גורמים אחרים הקשורים לילדותה שתרמו לגיבוש תפיסתה הירוקה. מניעים אישיים בילדותה שצוינו כמשפיעים היו יציאה לטיולים, משחק במרחבים טבעיים, עבודה בחקלאות ועוד. ניכר שאצל גננת מספר 2 גורמים אלה נוסף על ההנעה האישית תרמו לעיצוב זהותה המקצועית כגננת ירוקה. אצל הגננות האחרות ההיבט האישי לא בא לידי ביטוי במחקר זה וכנראה הגננות לא ראו בו מקור חשוב שתרום לזהותן המקצועית.

הגננות הנחקרות במחקר זה בעלות תפיסה אמונית-דתית. שלוש הגננות הנחקרות צובעות את התפיסה הדידקטית הירוקה שלהן בגוון אמוני-דתי. כלומר בתפיסה הירוקה של הגננות יש ביטוי לתפיסה האמונית-דתית שלהן. בעמדה זו תומכים בנדסיעקב ואחרים (2012), הטוענים שבמגזר הדתי נושא הסביבה משתלב עם יחס אוכלוסיית המגזר כלפי ארץ ישראל וקדושתה. זוהי קבוצה שמחויבת לסביבה על בסיס ראיית העולם האידאולוגית הדתית שלה. תחושת המחויבות שלהם נובעת מקיום מצוות תורה – לשמור על הסביבה. הדאגה לסביבה היא חלק בלתי נפרד מאהבת הארץ. גישה זו מוסדרת, מעשית, אידאולוגית וקהילתית ומקושרת למעשי הבריאה. תפיסתן החינוכית הירוקה של הגננות מושפעת מאורח החיים האמוני-דתי שלהן. מנהלות הגנים הירוקים מבטאות את תפיסתן החינוכית בגן בהשראה ובהשפעת תפיסתן האמונית-דתית. נמצאו ביטויים שונים של תפיסות אלו בקרב הגננות הנחקרות ושבאו לידי ביטוי בחינוך הירוק ובפעילויות שונות בגן ומחוצה לו. הביטוי הדתי מושפע גם מאוכלוסיית ילדי הגן. אצל גננת מספר 2 נמצא ביטוי נמוך יחסית לאחרות של חינוך אמוני-דתי. אפשר לקשר זאת לדרכי הרישום של ילדי הגן בשלושת הגנים. ביישובים שאינם עירוניים

ההורים בוחרים לחנך את ילדם בגן שבו הגננת מנהלת אורח חיים דתי בדומה להם. לעומת זאת, בעיר אומנם ניתנת יכולת כזו מצד הרשות אך לרוב הרישום לגן הירוק הדתי נעשה לפי אזורי רישום ולא בהכרח בהלימה לאורח החיים אמוני-דתי של משפחות הילדים. יש לציין שמחקר זה עוסק באפיוני מנהלות גנים ירוקים ולכן הדגש בשאלות המחקר היו בנושאים פדגוגיים חינוכיים ירוקים ולא הושם דגש בתפיסה אמונית-דתית. עם זאת הנחקרות כולן מנהלות אורח חיים אמוני-דתי שמשפיע על היחס שלהן כלפי שאלות המחקר.

למנהלות הגנים הירוקים יש צורך בשותפות וגיוס של בעלי עניין מסוימים, כמו משרד החינוך, מחלקת חינוך ברשות ועוד, לטובת הנהגת הגן ברוח קיימות וחינוך סביבתי. הגננות הנחקרות חדורות מטרה ועל כן נמצא שהן מקדמות קשרים כאלו ואחרים עם בעלי עניין כדי לסייע בקידום תפיסתן החינוכית הירוקה. מאחר שבעיר יש גנים רבים לעומת יישובים שאינם עירוניים, לגננת בעיר חשוב לבטא את ייחודיותה בניהול הגן הירוק ועל כן הגננת מוצאת חשיבות רבה יותר בעמדה ובשותפות של בעלי עניין כדי לקדם את התפיסה החינוכית הייחודית שלה. מנהלות הגנים הירוקים מאופיינות ביכולת לפעול בשיתופי פעולה עם בעלי עניין מסוימים. גן הילדים הוא מסגרת ארגונית קטנה ולכן הגננות נדרשות לפעול בשיתופי פעולה חינוכיים ומנהליים. משמע, קידום אינטראקציות עם משרד החינוך על שלוחותיו ועם הרשות המקומית. הקשר עם הרשות המקומית בא לידי ביטוי בשני היבטים: בהיבט הפיזי - לרשות אחריות על מבנה הפיזי של הגן ותחזוקתו; בהיבט הארגוני - הרשות המקומית מעסיקה את סיעות הגן שהן בלתי נפרדות מהצוות החינוכי של הגן. הסייעות שותפות ליישום תפיסת העולם החינוכית הירוקה של מנהלות הגן. כדי שהגננות יצליחו לבסס את יישום התוכניות הפדגוגיות שלהן, הן מקדמות יכולת לתאם בין אנשי המקצוע ובעלי העניין האחרים. הן דואגות לעדכן ולשתף במידע, לקדם תהליך של רתימת שותפים וקבלת החלטות משותפות כדי ליצור שפה אחידה ועקבית בגן (אומנסקי ואחרים, 2017). על הרשויות המקומיות לעזור לגננות במענה לצורכיהן המיוחדים בגן הירוק ולספק להן תנאים מתאימים למימוש תפיסתן החינוכית בהתאם ל"אני מאמין" שלהן (פריש, 2012).

סיכום

מחקר זה מציג אפיונים מקצועיים של גננות המנהלות גנים ירוקים. אפיוני הגננות באים לידי ביטוי בזהותן המקצועית ובהיבטים מעשיים שלהן בגן ומחוצה לו. הגננות, מנהלות הגנים הירוקים, הן בעלות השקפת עולם ירוקה עמוקה ולכן הן מבטאות את ה"אני מאמין" המקצועי שלהן בעשייה חינוכית בעלת משמעות מתוך דגש על חינוך לקיימות ואורח חיים בריקיימה. הן מקדמות גישה דידקטית ופדגוגית ברוח התפיסה החינוכית הירוקה ולצורך כך הן רותמות את כל המעורבים בחיי הגן (ילדים, צוות הגן, הורים ועוד). תפיסה זו מתגבשת ומתפתחת על פי מדיניות משרד החינוך ואגף לחינוך קדם-יסודי שפועלים לקידום החינוך הסביבתי כחלק מחינוך לערכי סביבה, לאיכות חיים ולאקלים חינוכי בגן הילדים (משרד החינוך, 2014).

המגע עם הטבע והקהילה החיה הוא חלק בלתי נפרד מאפיוניהן המקצועיים של מנהלות הגנים הירוקים. במחקר זה נמצא שהגננות נותנות דגש בתהליך של הטמעת תפיסה חינוכית ירוקה בקרב ילדי הגן והקהילה. הן ניחנות ביכולת התמדה ועקביות המאפשרות להן להטמיע את תפיסתן החינוכית מתוך התמודדות עם קשיים, שיתוף ואינטראקציה עם בעלי עניין מסוימים.

אפיוני הגננות שהשתתפו במחקר זה ושמהלות גנים בחינוך הממלכתי דתי מושפעים מהתפיסה האמונית-דתית שלהן ומשתלבים עם התפיסה הפדגוגית הירוקה שהן מקדמות.

הגננות הנחקרות הן דמויות שרואות בחינוך לקיימות אמצעי לטיפול ערכים חברתיים בהווה ודאגה לדורות הבאים. מטרתן לפעול לפיתוח המודעות ולשמירה על המערכות האקולוגיות בסביבות החיים בקרב הילדים, ההורים, הצוות והקהילה מתוך דוגמה אישית, אחריות ותחושת שליחות. פריש (2012) תומך בגישה זו.

מגבלות המחקר והצעות למחקר עתידי

מחקר זה נעשה בקרב שלוש גננות מנהלות גנים ירוקים בחינוך הממלכתי דתי. המחקר מסתמך על מדגם קטן ולכן ממצאיו יכולים לשמש בסיס למחקרים נוספים שיעסקו בנושא. אפשר להרחיב מחקר זה לבחינה השוואתית של מנהלות גנים ירוקים במגזרים ובאזורים אחרים בארץ. כמו כן מעניין להרחיב את המחקר ולבחון את השפעת החינוך הירוק ואפיוני הגננת הירוקה על ילדי הגן וכיצד הם באים לידי ביטוי בחיי היום-יום של הילדים.

המלצות יישומיות

ממצאי מחקר זה יכולים לסייע לגננות בגיבוש גישתן המקצועית כמחנכות לחינוך סביבתי בעידן זה. כמו כן המחקר יכול לסייע לבעלי עניין מסוימים בהפעלת שיקולי דעת בבחירת גננות בעלות אפיונים מותאמים להנהגת גן ירוק.

רשימת מקורות

אומנסקי, ת', בוימגולד, י', מינץ, ד', בריל, י', עוז, מ', לוי, מ', פתאל, צ', אהרוני, נ', גושן, ר', גיא דורון, ד', ציון, א', שמעוני, צ' ותורג'מן, ב' (2017). [ראשית קול: היעוץ החינוכי בגיל הרך](#) (א' ברג, עורכת). השירות הפסיכולוגי ייעוצי.

ביגר, ח' (2003). הגננת כמנהלת ומנהיגה חינוכית. [הד הגן, סח\(א\)](#), 14–18.

בנדסי-עקב, א', דוניץ, ד' ורזניקובסקי, א' (2012). [תפיסה ירוקה טיפוסים חברתיים ועמדות ערכיות ביחס למחויבות סביבתית בישראל](#). מכון הנרייטה סולד.

גבתון, ד' (2001). תיאוריה המעוגנת בשדה: משמעות תהליך ניתוח הנתונים ובניית התיאוריה במחקר איכותי. בתוך נ' צבר-בן יהושע (עורכת), [מסורות וזרמים במחקר האיכותי](#) (עמ' 195–227). דביר.

וורגן, י' (2010). [חינוך סביבתי במערכת החינוך](#). הכנסת.

חזן, ח' (2001). קול אחר: על הצליל האיכותי במחקר. בתוך נ' צבר-בן יהושע (עורכת), [מסורות וזרמים במחקר האיכותי](#) (עמ' 9–12). דביר.

טל, ט', מורג, א', גן, ד' ואלכסנדר, א' (2009). [חינוך סביבתי וחינוך לקיימות: עקרונות רעיונות ודרכי הפעלה](#) (ט' טל, עורכת). הטכניון.

כהנוביץ', ש' (2015). חינוך לקיימות. בתוך ל' ליבוביץ' ו' כהנוביץ' (עורכים), [מרכז קיימות מקומי: מדריך הקמה והפעלה](#) (עמ' 69–79). המשרד להגנת הסביבה; גוונים; השל – מרכז השל לקיימות; המרכז לקיימות מקומית.

לויצקי, נ' (2009). איכותו של המחקר האיכותני: המקרה הנרטיבי. בתוך ע' ליבליך, א' שחר, מ' קרומר-נבו ומ' לביא-אג'אי (עורכים), [סוגיות במחקר נרטיבי: תבחיני איכות, אתיקה: סיכום קבוצות עניין](#) (עמ' 9–24). העמותה לחקר האדם הרב-ממדי, איגוד החוקרים האיכותניים.

משרד החינוך. (2014). [משוה טוב קורה עכשיו: אבני דרך בלמידה משמעותית](#). משרד החינוך.

המשרד להגנת הסביבה. (2021). [גן ילדים ירוק](#).

סבר, ר', אמזלג-באהר, ח', הכהן וולף, ח' ואולשטיין, י' (1995). [הערכת פרויקט נסיוני להכשרת עוזרות לגננות](#). המכון לחקר הטיפוח בחינוך.

סברדלוב, א', ברוקס, א', רון, א', בודניק, ג', ביגר, ח', שמואלי, ט', פינקיאל וינוקור, מ', רוניס, מ', וורמס, מ', סלע, ע', קאסם, פ', אמיר, ר', טליס, ש', ספוקויני, ש' ואילון, ת' (2010). [עשייה חינוכית בגן-הילדים: קווים מנחים לצוות החינוכי](#). משרד החינוך.

ספקטור-לוי, א', עצמון, ד', שכטר, ט', ג'ארד, מ', קדוש, מ' וקפלנסקי, ש' (2013). [מתווה לתכנון תכנית לימודים לחינוך סביבתי וקיימות בחינוך הקדם יסודי](#). משרד החינוך.

פישרמן, ש' (2018). [זהות מקצועית של מורים](#). [לקסייקי](#), 10, 16–18.

פריש, י' (2012). [הגננת כמנהלת גן וכמנהיגה חינוכית: פרקטיקה](#). שאגן – המכללה האקדמית הדתית לחינוך.

פרנס, א', משען, נ', קושינסקי, נ' וחמדאן, פ' (2011). חינוך לקיימות – קיימות כאורח חיים במערכת החינוך. [ביטאון מכון מופ"ת](#), 45, 9–12.

צבר-בן יהושע, נ' (1990). [המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה](#) (א' שמיר, עורכת). מסדה.

קסן, ל' וקרומר-נבו, מ' (2010). מבוא לניתוח נתונים איכותניים. בתוך ל' קסן וקרומר-נבו (עורכות), [ניתוח נתונים במחקר איכותני](#) (עמ' 1–16). אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

שלימצק, א' (2008). [מדריך לאורח חיים מקיים](#). אגף מדיניות סביבתית, המשרד להגנת הסביבה.

שקדי, א' (2003). [מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום](#). רמות – אוניברסיטת תל אביב.

שקדי, א' (2011). [המשמעות מאחורי המילים – מתודולוגיות במחקר איכותני: הלכה למעשה](#). רמות – אוניברסיטת תל אביב.

- Adams, S., & Savahl, S. (2017). Nature as children's space: A systematic review. *The Journal of Environmental Education*, 48(5), 291–321. <https://doi.org/10.1080/00958964.2017.1366160>
- Åkeson McGurk, L. (2017). *There's no such thing as bad weather: A Scandinavian mom's secrets for raising healthy, resilient, and confident kids (from Friluftsliv to Hygge)*. Touchstone.
- Denzin, N. K. (2009). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. AldineTransaction.
- Duvall, J., & Zint, M. (2007). [A review of research on the effectiveness of environmental education in promoting intergenerational learning](https://doi.org/10.3200/JOEE.38.4.14-24). *The Journal of Environmental Education*, 38(4), 14–24. <https://doi.org/10.3200/JOEE.38.4.14-24>
- Lee, S. Y. (2017). A comparative study of health perceptions, passion for the teaching profession, teacher efficacy, and happiness of forest kindergarten teachers across types of forest kindergartens. *International Information Institute (Tokyo) Information*, 20(9), 6819–6826.
- Johnson, B., & Christensen, L. B. (2008). *Educational research: Qualitative, quantitative, and mixed methods*. Sage.
- Rodgers, C. R., & Scott, K. H. (2008). The development of the personal self and professional identity in learning to teach. In M. Cochran-Smith, S. Feiman-Nemser, D. J. McIntyre, & K. E. Demers (Eds.), *Handbook of research on teacher education: Enduring questions in changing contexts* (3rd ed., pp. 732–755). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203938690>

נספחים

נספח 1: שאלון

8.7.2019

בס"ד ה' בתמוז תשע"ט

יקרה _____

כחלק מתהליך המחקר אותו אנו מקיימות בנושא אפיוני הגננת, מנהלת גן ירוק, אנו מבקשות את עזרתך במילוי שאלון זה. תוכלי למלא את השאלון בזמן החופשי וללא מגבלת זמן. נודה לך באם תוכלי להשיב אלינו את השאלון המלא ומבקשות להדגיש כפי שהתחייבנו, שפרטייך האישיים יישארו חסויים.

תודה על שיתוף הפעולה, ...

ספרי לי בבקשה על עבודתה של הגננת בגן שבו את מתנסה.

ספרי על ההתנסות שלך כסטודנטית בגן (שאלה זו מיועדת לסטודנטיות).

מה את אוהבת בגן הירוק? למה את מתחברת?

מה את פחות אוהבת בגן הירוק?

מה לדעתך ייחודי בגן ירוק לאור העובדה שנחשפת בעבר לגנים רגילים?

האם זיהית קשיים של הגננת? מהם?

איך את מתמודדת עם התפיסה הירוקה שמנחילה הגננת בגן?

ספרי על הצוות החינוכי המורחב של הגן. חלוקת תפקידים בהקשר לתפיסה הירוקה.

תארי את היחסים של הגננת עם הצוות החינוכי ואיתך.

ספרי על האינטראקציה של הגננת עם הורי הגן.

כיצד בא לידי ביטוי ההיבט הדתי בהווי הגן שאותו מתווה הגננת.

8.7.2019

בס"ד ה' בתמוז תשע"ט

שאלון זה מיועד למנהלות הגנים הירוקים הנחקרות:

מנהלת גן יקרה

כחלק מתהליך המחקר אותו אנו מקיימות בנושא אפיוני הגננת, מנהלת גן ירוק, אנו מבקשות את עזרתך במילוי שאלון זה. תוכלי למלא את השאלון בזמן החופשי וללא מגבלת זמן. נודה לך באם תוכלי להשיב אלינו את השאלון המלא ומבקשות להדגיש כפי שהתחייבנו, שפרטייך האישיים יישארו חסויים.

תודה על שיתוף הפעולה, ...

ספרי בבקשה על עבודתה של גננת המנהלת גן ירוק.

מה את אוהבת בגן הירוק? למה את מתחברת?

מה את פחות אוהבת בגן הירוק?

מה לדעתך ייחודי בגן ירוק?

ספרי על קשיים שאת מתמודדת איתם בגן ירוק.

ספרי על הצוות החינוכי המורחב של הגן. חלוקת תפקידים בהקשר לתפיסה הירוקה.

תארי את היחסים של גננת ירוקה עם הצוות החינוכי בגנה.

ספרי על האינטראקציה של גננת עם הורי הגן.

כיצד בא לידי ביטוי ההיבט הדתי בהווי גן ירוק?

נספח 2: סרטונים

[גן ירוק מתמיד בחינוך יהודי שורשי](#) (קישור לסרט הסברה גן מספר 3)

[פרס חינוך לגננת מספר 1](#) (קישור לסרטון פרס חינוך, גן מספר 1)

נספח 3: תוכנית עבודה לגני ילדים

[תוכנית העבודה של גן הילדים – משרד החינוך](#)